

ANOTACIJOS

Jėzuitai Lietuvoje (1608–2008): gyvenimas, veikla paveldas, sudarytoja Neringa Markauskaitė = *Jesuits in Lithuania (1608–2008): Life, Work, Heritage*, compiler Neringa Markauskaitė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2012, 306 p.: iliustr. ISBN 978-609-8039-17-7.

Sudarytojos žodyje nurodoma, kad leidinys parengtas tarptautinės mokslinės konferencijos, skirtos Lietuvos jėzuitų provincijos įsteigimo 400 metų sukakčiai paminėti ir įvykusios 2008 m spalio mėn. 9–10 dienomis, pranešimų pagrindu. Leidinio straipsniai (iš viso 21) pateikti lietuvių arba kuria nors užsienio (anglų, italų, lenkų, rusų) kalba. Jų autoriai (Ablėnaitė Regina, Burba Domininkas, Čiurinskas Mintautas, Danieluk Robert SJ, Darowski Roman SJ, Grzebień Ludwik SJ, Inglot Marek SJ, Jovaiša Liudas, Kaminska Rūta, Kopiczko Andrzej, Markauskaitė Neringa, Neufeld Karl Heinz SJ, Ogle Kristīne, Samoiluk Tamara, Suša Aleksandr, Sviedrys Romualdas, Trilupaitienė Jūratė, Ulčinaitė Eugenija, Urbaitytė Rita, Vaitkevičiūtė Viktorija, Venclauskas Linas) – Lietuvos, Austrijos, Baltarusijos, Italijos, JAV, Latvijos, Lenkijos mokslininkai. Užsienio kalbomis pateikti straipsniai turi lietuviškas ir angliškas santraukas, o lietuviški – santraukas anglų kalba.

Knygą sudaro 9 skyriai. Ji visai pamatuotai pradedama ankstyvosios Lietuvos jėzuitų provincijos istorijos (1608–1773 m.) pristatymu, Lietuvos provincijos susikūrimo aplinkybių ir veiksmų, leidusių vienuolijai išlikti ir po Draugijos panaikinimo, apibūdinimu. Antrajame skyriuje atskleidžiami jėzuitų teologijos ir socialinės bei politinės filosofijos ypatumai, dėstomas jų požiūris į bažnytinį giedojimą ir muzikos vaidmenį per apeigas ir procesijas, aptariama

praktinė veikla platinant muzikinę kultūrą. Trečiasis skyrius skirtas jėzuitų nuopelnams propaguojant ir plėtojant retorikos teoriją bei jų pamokslų bruožams. Ketvirtajame skyriuje nagrinėjama paveikslų su jėzuitų šventųjų atvaizdais ir jėzuitų leidinių iliustracijų savybės, aptariamai jėzuitų architektūros pėdsakai Latvijoje. Penktojo skyriaus autoriai kalba apie Lietuvos jėzuitų veiklos ir gyvenimo atspindžius istorijos veikaluose ir dokumentuose. Šeštojo skyriaus autoriai pateikia dviejų Jėzaus Draugijos narių (Andriaus Rudaminos ir Mikalojaus Lancicijaus) veiklos epizodų ir dvasinio jų paveiklo tyrimą. Septintajame skyriuje pristatoma jėzuitų veikla švietimo, žiniasklaidos, knygų leidybos srityse. Aštuntajame skyriuje randame pranešimus apie jėzuitų veiklą dviejose pavienėse vietovėse (Varmijos vyskupijoje ir Kaune). Devintajame skyriuje pateikiama, matyt, dėl kažkokių priežasčių netilpusi į ketvirtąjį skyrių publikacija apie medaliukus su jėzuitų šventųjų atvaizdais, esančius Lietuvos nacionalinio muziejaus rinkiniuose.

Kone visi straipsniai turi daugybę išnašų, rodančių, kad autoriai yra susipažinę su įvairiakalbe literatūra juos dominančiais klausimais. Leidinys aprūpintas asmenvardžių ir vietovardžių rodyklėmis, jo gale pateikti duomenys apie autorius. Tad jis turi visus mokslo leidinio atributus ir, be abejo, bus naudingas ne tik religijos, bet ir Lietuvos istorijos bei kultūros tyrinėtojams. Nors jis yra ne itin patogaus skaitymui formato, tačiau gali tikėtis ir platesnės kitų visuomenės sluoksnių auditorijos, nes yra patraukliai iliustruotas, dauguma straipsnių parašyti aiškiai ir vaizdingai.

Dalia Dilytė

Vytautas Ališauskas, *Jono Lasickio pasakojimas apie žemaičių dievus: Tekstas ir kontekstai*, (Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai 6), Vilnius: Aidai, 2012, 190 p.: faks. ISBN 978-609-450-010-7

Išleistoji knyga – gana retas atvejis lietuviškų senųjų raštų tyrimų istorijoje, nes joje skelbiamas Jono Lasickio tekstas buvo prieinamas ir anksčiau – šaltinis ir išverstas, ir publikuotas, o kai kurios dalys

net ne kartą. Publikuoti šaltinio naują vertimą prasminga tik tada, kai jo vertimas ir palydimasis tyrimas suteikia ką nors nauja. Iš karto galima pasakyti, kad šiai knygai tokio naujumo netrūksta. Lietuviškasis vertimas nuskamba naujai, apgalvotai. Kritiškas, naujas ir kitus naujausius tyrimus aprėpiantis yra Vytauto Ališausko požiūris. Įvadiname straipsnyje išsakoma daug ligšiolines nuomones blaiviai perversinančių svarbių minčių. Jos susijusios anaip tol ne tik su pagrindiniu objektu – mitologijos sritimi, bet ir su autoriaus asmeniu, biografija, teksto istorija ir kitomis „gretutinėmis“, bet labai svarbiomis sritimis. Taip, pavyzdžiui, aptariamas Lasickio ir Jokūbo Laskausko galimų ryšių klausimas, apsvarstomos problemos, susijusios su jų lietuvių kalbos mokėjimu bei turėta informacija (p. 30–38).

Šaltinis pristatomas ir analizuojamas išsamiai (beveik 90 p. apimties) įvadiname tekste. Jo dalyse, skirtose pagrindinei mokslininko ir visos knygų serijos temai – baltų mitologijos ir ritualo tyrimui – įtikinamas ir patrauklus, grakščiomis formuluotėmis bei taikliais pavyzdžiais intriguojantis, platų tyrėjo akiratį rodantis mokslinis tekstas. Svarbu, kad svarstant laiku sustojama ties tuo, „ko kol kas nesame pajėgūs interpretuoti“ – visada išlaikant mokslinį diskursą. Sužinome šį tą nauja apie senosios religijos ryšius ir su Antikos, ir su vėlesniu, ir (tai ypač aktualu) su gretimų kraštų mitologiniu pasauliu, apie jos transformacijas į liaudies tikėjimus. Gilesnių įžvalgų, kuriomis galėtume patikimai remtis, šioje srityje labai trūksta, todėl juo labiau sveikintina brandi, kruopščiai parašyta ir Lasickio informaciją rūpestingai įvertinanti studija, kilusi iš „esminių senosios lietuvių religijos interpretavimo rūpesčių“.

Knygoje esama kitų naudingų dalykų – pagalbinių priemonių, kurias sudaryti paskatino tiek šaltinio specifika, įsigilinimas į jį, tiek ir siekis palengvinti jį perprasti skaitytojui. Tai veikalo logiką ir tvarką atskleidžiantis skyrelis „Lasickio veikalo sandara“ (p. 153–159), „Lasickio [minimų] šventųjų sąvadas“ (p. 165–173), mitologijos dalykų rodyklė (p. 183–187), taip pat mokslo leidimui reikiamas

ankstesniųjų *editionum* aptarimas (p. 91–94), tradiciniai dalykiniai „Paaikškinimai“ (netilpę prie vertimo ir pateikti atskirai p. 160–164), literatūros sąrašas ir kt.

Graziai provokuojanti Pauliaus V. Subačiaus nuomonė galiniame viršelyje, esą knyga niekam nepatiksianti, vargu ar pasiteisins – ne mažiau pagrįsta atrodo manyti atvirkščiai. Mat kiekviename knygos puslapyje galima justi, kad tyrimas atliktas ir šaltinio tekstas parengtas autoriui atsisakius daugybės „kaltumo“ ir įvairių kitokių ligšiolinių prezumpcijų ir patį Lasickį iš jų vaduojant.

Šiuo leidiniu pavyko naujai pristatyti reikšmingą mūsų raštijos ir kultūros faktą, kuris iki šiol deramai nefigūruoja kultūros istorijoje (dažniausiai – tik „sulipęs“ su stereotipine Lasickio kritika, kaltinant šį nepatikimumu) – pirmą Lietuvos gyventojų, lenko, parašytą veikalą, pateikiantį sintetinį lietuvių mitologijos vaizdą.

Mintautas Čiurinskas

Dailės istorijos šaltiniai: nuo seniausių laikų iki mūsų dienų: Antologija, sudarytoja prof. dr. Giedrė Jankevičiūtė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2012, 814 p. ISBN 978-609-447-040-0.

Antologijos, kurioje būtų skelbiami ir komentuojami dailės istorijos šaltiniai nuo seniausių laikų iki mūsų dienų, Lietuvoje nebuvo. Leidinio pratarmėje jo sudarytoja Giedrė Jankevičiūtė teigia, kad ši antologija yra ir mokymo priemonė, kurios „tikslas – parodyti, kokiuose rašytiniuose šaltiniuose galima aptikti informacijos apie dailę [...] ir atskleisti tų šaltinių pobūdį bei įvairovę“. Kadangi visos įvairovės tikrai neįmanoma aprėpti viename leidinyje, dailės šaltiniams pristatyti buvo pasirinktas tipologinis principas. Aptariamoji antologija būtent tuo skiriasi nuo kitų panašių leidinių, kurie dažniausiai sudaryti chronologiniu ar probleminiu medžiagos pristatymo principu.

Antologiją sudaro 5 skyriai: I. „Dailėtyros tekstai“: dailės istorija; dailės kritika; parodų, muziejų rinkinių, kolekcijų, aukcionų katalogai; biografija; interviu. II. „Norminiai ir programiniai tekstai“:

kūrybos programa, traktatas, manifestas; mokymo programa; pavyzdžių knyga, dailės praktikos užrašai. III. „Egotekstai“: dienoraštis, laiškas, autobiografija, atsiminimai. IV. „Naratyviniai tekstai“: mitai, legendos; kronika, metraštis; kelionės aprašymai ir vadovai; grožinė literatūra; eseistika; proginiai tekstai; krikščioniškieji tekstai. V. „Dokumentai“: inventorius; sąskaita, kvitas ir kiti finansiniai dokumentai; sutartis; testamentas; oficialus raštas; valstybės teisės aktas; teismo byla. Leidinio pabaigoje pridėtos recenzento pastabos skaitytojams, o priedus sudaro bibliografijos sąrašas ir asmenvardžių rodyklė.

Įvadinius straipsnius ir pateiktų tekstų komentarus rašė net 27 autoriai, o antologijoje pateiktus kitakalbius kūrinius vertė 32. Tekstų daug, todėl ir leidinio apimtis įspūdinga – 814 puslapių. Ir nors iš pirmo žvilgsnio, kaip pastebėjo leidinio recenzentas Paulius Subačius, antologija gali pasirodyti tik „kažkaip su daile susijusių tekstų pluoštas“, vientisą paveikslą susidėlioti palikta šį leidinį skaitysiantiems.

Senosios literatūros tyrėjams tikrai bus įdomus pagaliau lietuvių kalbą išverstas garsusis Alberto Goštauto testamentas, X a. Bizantijos poeto ir retorikų Jono Geometro kūrinys, XIII a. dvaro poeto Manuelio Filo epigramos ir kiti kūriniai.

Živilė Nedinskaitė

Jakub Niedźwiedz, *Kultura literacka Wilna (1323–1655). Retoryczna organizacja miasta* (ser. *Biblioteka Literatury Pogranicza*, t. 20), Kraków: Universitas, 2012, 504 p., iliustr. ISBN 97883-242-1659-8.

Knygoje aptariami XIV–XVII a. (nuo pirmojo Vilniaus paminėjimo Gedimino laiškuose iki 1655 m. rusų okupacijos) įvairiakalbiai tekstai, sukurti Vilniuje, kuris tuo metu tapo svarbiausiu Lietuvos miestu. Tyrimams buvo pasitelkti ir literatūros kūriniai (Sarbievijaus poezija, Gurnickio dialogai ir kt.), ir paraliteratūriniai šaltiniai (įrašai ant monetų, testamentai ir pan.). Suderinti, aptarti ir parodyti vienoje knygoje įvairių Vilniuje gyvenusių tautų rašytinį palikimą, jo paskirtį, dinamiškumą ir reikšmę – toks buvo knygos autoriaus noras ir uždavinys.

Ambicingą autoriaus užmojų rodo ir knygos apimtis, ir jos turinys. Veikalą sudaro devynios pagrindinės dalys. Pirmojoje dėstoma, iš kur atsiranda ir kaip kuriami tekstai, aptariama kalbinė Vilniaus situacija, skaitomų veikalų pobūdis ir reikšmė. Antrojoje pasakojama apie tekstų kaupimą archyvuose, bibliotekose, privačiuose knygų rinkiniuose. Trečiojoje dalyje „Moterys ir tekstai“ trumpai pristatomos moterų kūrybos ir edukacijos problemos, ketvirtojoje – įvairių tautų ir religinių konfesijų mokyklos. Penktoji dalis skirta knygai: rankraštinai, spausdintai, knygų įrišimui, prekybai, kainai ir vertei. Šeštojoje aptariami teisės ir administraciniai tekstai (Gedimino laišakai, raštininkai ir sekretoriai, teisinių, administracinių dokumentų ir privačių tekstų – testamentų ir laiškų – retorika). Septintojoje pristatomi polemniai dalykai: traktatai, eilės ir pamokslai. Aštuntoji dalis skirta literatūriniais, ypač panegirinio pobūdžio, tekstams, o paskutinė dalis – religiniams tekstams. Autoriaus įžvalgos ir teiginiai iliustruojami lotyniškais, rusiškais, hebrajiškais, lietuviškais, lenkiškais, jidiš ir vokiškais įvairių tekstų fragmentais. Pasak mokslininko, kaip tik tokie tekstai ir jų interpretacija ne tik prilygsta materialiajam anų laikų paveldui, bet ir gali padėti suprasti tuos, kuriems visa tai buvo aktualu, taip pat paaiškinti įvairius kultūros reiškinius šių dienų žmogui.

Živilė Nedinskaitė